

5. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Голос України від 10.12.2008. – № 236.

6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

7. Європейська соціальна хартія (переглянута) № 163 від 3.05.1996 р. // Голос України від 30.11.2006. – № 227.

Назаренко О.Л.

аспірант,

Національна академія Служби безпеки України

ПРАВОВА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Проблематика соціальних та правових гарантій захисту співробітників оперативних підрозділів та інших учасників оперативно-розшукової діяльності, їх дослідження є одним із найважливіших питань у забезпеченні державної безпеки, ця тема викликає чимало дискусій серед науковців, таких як, К. В. Антонова, О. М. Бандурки, В. Л. Грохольського, Ю. П. Дмитренка О. Ф. Долженкова, Я. Ю. Кондратьєва, М. К. Кузьменко, Д. И Никифорчука, В. Л. Ортинського, М. А. Погорецького, Я. І. Слободяна, І. В. Сервецького, М. О. Шиліна, І. Р. Шинкаренка та ін.

З'ясування правової природи поняття «безпека» як загального терміну в юриспруденції, так і як захисту держави стосовно осіб, які залучені до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності є актуальним для всебічного дослідження юридичної природи правовідносин в сфері забезпечення державної безпеки.

Під час виконання завдань протидії злочинності оперативні співробітники та інші учасники оперативно-розшукових заходів наражаються на небезпеку, пов'язану із загрозою їх життю і здоров'ю. Водночас не всі категорії зазначених осіб перебувають під захистом держави, передбаченим законодавством, що об'єктивно ускладнює роботу із планування та проведення оперативно-розшукових заходів.

Не слід забувати, що правова природа такого роду правовідносин неоднозначна, що вони мають багатогранний характер. До цього ж, деякими науковцями висловлювалися думки про те, що правовідносини,

які виникають в оперативно-розшуковій діяльності, мають державно-правовий, кримінально-правовий, кримінально-процесуальний характер тощо.

Соціальний і правовий захист осіб, залучених до оперативно-розшукової діяльності, є важливим чинником розв'язання складного комплексу проблем підвищення активності громадян у боротьбі зі злочинністю, їх взаємодії з органами Служби безпеки. Разом з тим, підвищується ступінь ризику таких осіб, ускладнюється завдання самозбереження і забезпечення їх безпеки у процесі оперативно-розшукової діяльності.

Поняття «безпека» включає у себе такий стан діяльності, відносно якого існує ймовірність виключення прояву небезпеки або відсутня надзвичайна небезпека. Під безпекою також розуміють стан захищеності особи, суспільства і держави від різного роду загроз, що виходять як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел небезпеки, який гарантує об'єкту і суб'єкту захисту стабільний розвиток, реалізацію прав та обов'язків.

Конституція України є гарантом захисту людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Ці конституційні положення повністю поширюються на всіх учасників кримінального судочинства та суб'єктів ОРД

Конституційні гарантії в повній мірі поширюються на усіх учасників кримінального судочинства та суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Гарантований державою захист втілюється перш за все у тому, що співробітництво особи з оперативними підрозділами у виконанні спеціальних завдань оперативно-розшукової діяльності становить собою державну таємницю, охорона якої регламентована законодавством України: «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державну таємницю» та іншими нормативно-правовими актами.

Захист держави поширюється на всіх осіб, залучених до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, незалежно від форм такого співробітництва, чи то на постійній основі, чи тимчасово, як на основі угоди, так і за усною домовленістю, за винагороду чи безоплатно [1, с. 70].

Для прикладу, Л. О. Кучма поділяє процесуальну безпеку на такі складові:

фізична безпека – це стан захищеності особи від будь-якого неправомірного посягання на її життя, здоров'я, тілесну недоторканність, свободу пересування та вибір місця перебування або проживання;

психологічна безпека – це стан захищеності особи від будь-якого вторгнення в її психічну діяльність у зв'язку з участю в кримінальному процесі, що штучно створює критичну життєву ситуацію у вигляді стресів, конфліктів, кризи і (або) спричинює супутню шкоду її здоров'ю;

матеріальна безпека – це стан захищеності особи від будь-якого неправомірного посягання на її майно, наявні або потенційні доходи та матеріальні гарантії повноцінного учасника кримінального судочинства [2].

Як зазначає А. М. Бандурка, низку злочинів неможливо виявити, розкрити чи розслідувати без залучення окремих осіб до виконання оперативно-розшукових завдань. Криміналізація усіх основних сфер соціально-економічного життя, підвищення організованості й озброєння злочинців визначають дедалі більше загострення їх конфронтації із системою правоохоронних органів [3, с. 35].

Соціально-правовий захист, як система правових норм забезпечує безпеку й ефективність діяльності співробітників оперативних підрозділів та інших учасників оперативно-розшукової діяльності з розв'язання поставлених завдань, а також законність рішень й оперативно-розшукових заходів щодо осіб, об'єктів, які становлять оперативний інтерес, їх соціальну захищеність, а в разі вчинення правопорушення – відшкодування шкоди [4; 5].

Теоретико-правова основа забезпечення оперативно-розшукової діяльності містить класифікацію оперативно-розшукових правовідносин на підставі такого критерію, як суб'єкти які беруть у них участь, а саме:

правові відносини між посадовими особами оперативного підрозділу, що виникають на основі двостороннього зв'язку прав і обов'язків, відповідним розмежуванням повноважень і компетенції, повною обізнаністю про сутність та принципи оперативно-розшукової діяльності, сили, засоби і методи, способи їх застосування, режим секретності;

правові відносини між оперативним співробітником (як суб'єктом ОРД) і особою, яка перевіряється оперативно-розшуковими (найчастіше негласними) методами і засобами;

правовідносини між оперативним співробітником і особою, яка залучається до виконання завдань ОРД на основі добровільності і конфіденційності відносин [6, с. 48-50].

Проте, не зважаючи на вдосконалення чинного законодавства, є досить велика кількість проблем у сфері гарантування особистої безпеки суб'єктів ОРД, які працюють на конфіденційній основі.

Зокрема, новелою Кримінального процесуального кодексу України стало використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні, передбачених ст. 256 Кримінального процесуального кодексу України [7]. У положеннях указаної статті визначається, що особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Допит цих осіб може відбуватися зі збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом. На нашу думку, в разі залучення такої особи як свідка до давання показань за правилами передбаченої статті грубо порушуються правила організації конфіденційного співробітництва, передбаченого законодавством про оперативно-розшукову діяльність. Так, попри те, що додаткове джерело доказів слугуватиме встановленню ширшого кола обставин з кримінального провадження і доведенню чи спростуванню вини особи, якій винесено повідомлення про підозру, це, з другого боку, ставить під загрозу особисту безпеку допитуваного суб'єкта ОРД.

На сьогодні існує законодавче підґрунтя, достатнє для визначення правового статусу осіб, які беруть участь в оперативно-розшукових заходах, а отже, можуть наражатися на небезпеку і потребують застосування відповідних заходів захисту. Назване положення має бути покладено в основу розроблення правового механізму забезпечення безпеки учасників оперативно-розшукових заходів.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Ч. II / О. М. Бандурка. – Х.: Нац. ун-т. внутр. справ, 2002. – 335 с.
2. Кучма Л. О. Інформаційно-психологічна безпека: теоретико-методологічні підходи та дискусії / Л. О. Кучма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crime-research.ru/library>.
3. Бандурка А. М. Оперативно-розыскная деятельность: правовой анализ : науч.-практ. пособие / А. М. Бандурка, А. В. Горбачев. – К.: РИО МВД України, 1994. – 160 с.
4. Глазков В. А. Деякі проблемні питання правового та соціального захисту осіб, які виконують завдання ОРД / В. А. Глазков – II Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 3. – С. 70–73.

5. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою : прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 лист. 1985 р. II Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам. – К. : Укр.-амер. Бюро захисту прав людини, 1996. – С. 159–161.

6. Козаченко І. П. Проблеми правовідносин і законності в оперативно-розшуковій діяльності / І. П. Козаченко II Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 3. – С. 48–50.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.